

УДК 340.1

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2023/2.126-12>

Вікторія СЕРЕДЮК, канд. юрид. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0001-6456-8701

e-mail: serediuk@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Світлана ДУДАР, канд. юрид. наук, доц.

ORCID ID: 0009-0009-6902-766X

e-mail: s.dudar@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПОЛІТИКА ПРАВА ЗА ВЧЕННЯМ Л. ПЕТРАЖИЦЬКОГО ЯК ЕМПІРИЧНА НАУКА

Вступ. Стаття присвячена дослідженню поняття, предмета, метода, мети та функції політики права як емпіричної науки за вченням Л. Петражицького. У ході дослідження було здійснено аналіз наукових розвідок вченого, опис причин виникнення політики права, визначено її риси як науки емпіричної та методологічний потенціал для сучасної юриспруденції. Об'єктом дослідження є теорія права Л. Петражицького як теорія-метод, що обґрунтовує емпіричну наукову галузь знань – політику права.

Методи. Для розкриття предмета дослідження були використані історико-порівняльний метод, теоретичні методи формалізації й ідеалізації, логічні методи.

Результати. Викладено ідею про те, що сучасний стан правознавства є схожим зі станом юридичної науки початку ХХ ст. через наявність у ній криз. У зв'язку з поверненням українського правознавства до лона західноєвропейської правової традиції та культури констатуємо кризу предмета вітчизняної загальної теорії права та її статусу. Показано, що Л. Петражицький вказував на кризу правознавства початку ХХ ст., яке виявилось нездатним свідомо та розумно впливати на розвиток права, що, зрештою, призводило до неефективності права як чинника культурного розвитку суспільства. Вдаючись до спроб розв'язання цієї кризової ситуації, учений почав розробляти нову науку – політику права. Проаналізовано, що це наука, предметом дослідження якої є право як психічне явище-чинник, що через вплив на людську психіку визначає її поведінку. Завдяки вивченню причинових властивостей права, причинової дії права взагалі та різних його ознак й інститутів щодо психіки людини, політика права здатна науково обґрунтувати всі ті наслідки, до яких може призвести впровадження нормативно-правових актів або ж принципів міжнародного права.

Висновки. Політика права пропонує право як метод, за допомогою якого можливо досягти "культурного ідеалу" – суспільної злагоди та солідарності. Водночас, зважаючи на незавершеність теорії Л. Петражицького, а отже, її відкритість до подальшого розроблення, автори вказують на її актуальність для сучасної науки та перспективу подальшого розвитку галузей правознавства як юридичної науки, що ґрунтується на засадах науковості, досягнення психологічної науки та використовує емпіричні методи, ураховуючи ідеї Л. Петражицького.

Ключові слова: криза предмета теорії права, психологічна теорія права, психологічна дедукція, право як психічне явище, емпіричні методи дослідження права, наукові засади розвитку права, удосконалення законодавства та правопорядку.

Вступ

Актуальність дослідження. Актуальність цієї статті зумовлена пошуком шляхів подолання тривалої кризи юридичної науки в Україні, зокрема і її загальнотеоретичної складової. З огляду на необхідність виконання нею функції забезпечення наукових основ розвитку права в умовах перебігу євроінтеграційних процесів і повернення українського правознавства до лона західноєвропейської правової традиції та культури, основна її проблема полягає в пошуку свого власного предмета, методу та відповідності критеріям науковості. Криза сучасної вітчизняної юриспруденції пов'язана, з-поміж іншого, з тривалим її перебуванням під впливом ідей і методології теорії радянського права. Під час радянського періоду домінував спекулятивний і "схоластичний" підхід у методології, що не враховував дійсну емпіричну реальність. Він характеризувався ідеологічним постулюванням філософсько-світоглядного діалектичного методу як загальнонаукового та прийняттям марксистсько-ленінської ідеології як критерію "правильності" та "науковості", зокрема і юридичних наукових досліджень.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. юридична наука також переживала подібні проблеми. Одним із прикладів подолання кризи теоретичної юриспруденції можемо вважати розроблену Л. Петражицьким політику права – науку, що ґрунтується на емпіричних методах і відповідає критеріям науковості – верифікація, фальсифікація, збір й обробка емпіричних даних тощо. Однак запропонований ученим "третій шлях" (так само як і нормативістська теорія права Г. Кельзена) був відкинутий теоретиками радянсь-

кого права та, на жаль, не знайшов свого розвитку в сучасних вітчизняних дослідженнях права.

Учення Л. Петражицького досі залишається актуальним, однак не модернізованим у контексті сьогодення. Наприклад, у 2011 р. опубліковано 2-томний збірник праць вченого з розгорнутою статтею, яка, однак, переважно висвітлює біографічну історію життя науковця та його творчий спадок загалом (Петражицький, 2011). О. Мережко – відомий дослідник психологічної школи права здійснив комплексне монографічне дослідження, присвячене витокам та змісту психологічної теорії права Л. Петражицького, її впливу на розвиток юридичних наук (Мережко, 2016). Стану дослідження творчої спадщини вченого в українській науці присвячено статтю В. Костицького (Kostytsky, 2018). Про значення та роль теорії Л. Петражицького, її вплив на теорію права, конституційне право, комунікативну теорію права, правову політику та правову глобалізацію йдеться у статті І. Панкевича та В. Семківа (Панкевич, Семків, 2019), а про її вплив на формування концепції неофіційного права – у статті Д. Щамбури (Щамбура, 2018). Філософську рефлексію підстав поділу права на види в теорії Л. Петражицького здійснено у статті Т. Павлової (Павлова, 2015), а логіко-філософські погляди Л. Петражицького розкрито у статті В. Титова (Титов, 2014). Проаналізувавши теорію вченого, Л. Корчевна показала спільне джерело і природу своєрідних властивостей і функцій моралі та права (Корчевна, 2014). Водночас представлені роботи стосуються або філософського аналізу ідей вченого, або його наукової спадщини загалом, або всієї його психологічної

© Середюк Вікторія, Дудар Світлана, 2023

теорії. В українській науці не здійснювали ґрунтовні дослідження політики права як емпіричної науки за вченням Л. Петражицького, за винятком невеликих розділів у підручниках чи доповідей на наукових конференціях.

Мета та завдання дослідження. *Об'єкт дослідження.* Мета нашої статті – дослідити поняття, предмет, метод, мету, функції політики права як емпіричної науки; завданням є аналіз наукового пошуку Л. Петражицького, виявлення й опис причин виникнення цієї науки та визначення її методологічного потенціалу для сучасної юриспруденції. Об'єкт дослідження – теорія Л. Петражицького як теорія-метод, що обґрунтовує емпіричну наукову галузь знань – політику права.

Методи

Методами нашого дослідження стали: історико-порівняльний метод, що дає змогу порівняти стан юридичної науки XIX–XX та XXI ст., теоретичні методи формалізації та ідеалізації допомогли визначити взаємозв'язок методу та статусу юридичної науки, а метод аналізу – виокремити у вченні Л. Петражицького основні характеристики політики права як емпіричної науки.

Результати

Обґрунтування необхідності нової емпіричної науки про право Л. Петражицьким. Необхідність розв'язання проблемних питань розвитку права, удосконалення законодавства та чинного правопорядку на науковій, системній і методологічній основі є ідеєю не новою. Ґрунтовне розроблення цієї проблематики здійснювали вчені різних напрямків основних шкіл права, особливо, у другій половині XIX – початку XX ст. Учені-правознавці цього періоду жваво обговорювали необхідність існування нової дисципліни – політики права, її предмет і науковий статус. Однак значний внесок у розвиток науки політики права здійснив саме Л. Петражицький, який запропонував "третій шлях" побудови вчення про право, як явище психічної реальності на основі емпіричного підходу.

Л. Петражицький – випускник медичного та юридичного факультетів Університету Святого Володимира, видатний правознавець, відомий, насамперед, за розроблену психологічну теорію права. Своєю психологічно-емоційну теорію права він вважав незавершеною, мав ще багато ідей і нотаток щодо неї. Водночас одним із перспективних завдань для себе Л. Петражицький убачав розроблення й упровадження окремої науки політики права, яка б ґрунтувалася винятково на емпіричних засадах, була б теоретико-прикладною і забезпечувала прогрес й удосконалення чинного правопорядку на наукових засадах.

Л. Петражицький понад двадцять років займався розробленням політики права. Загальновідомо, що необхідність створення науки політики права вчений обґрунтував у працях (Petrazycki, 1892; Petrazycki, 1893) опублікованих у Берліні в 1892–1895 рр. та в подальших своїх наукових дослідженнях (Петражицький, 2011). Їхня поява була пов'язана з актуальним у ті часи обговоренням проекту німецького Цивільного уложення, якому Л. Петражицький надав не зовсім схвальну оцінку. Проблема, за словами вченого, полягала у невдалому балансуванні авторів проекту між "римськими началами і правом земель Німеччини" (Петражицький, 2011а, с. X), оскільки ті зміни у цивільному праві, які пропонували юристи, переважно формувались не на науково-економічному аналізі явищ, а так, як їм "видається справедливим з точки зору їх юридичного чуття, інстинктивної і наївної правосвідомості" (Петражицький, 2011а, с. 9). Причиною неспроможності юриспруденції забезпечити розвиток права на

науковій основі, на думку Л. Петражицького, була відсутність науки політики права, що сформувала б "правильні" основні засновки та науковий метод для розв'язання питань законодавчої політики як політики розумної. Іншими словами, Л. Петражицький діагностував кризу тогочасного правознавства, яке виявилось нездатним свідомо та розумно розвивати право.

Причини кризи правознавства кінця XIX – початку XX ст. та "третій шлях" розвитку юридичної науки за Л. Петражицьким. Криза правознавства кінця XIX – початку XX ст. була системною, а її причини – фундаментальними. Серед причини занепаду юридичної науки в цей період учений виокремлював "дві великі помилки", допущені дослідниками права ще у першій половині XIX ст.: 1) звуження предмета правознавства; 2) проблема наукового методу та статусу юриспруденції.

Перша помилка полягає у звуженні предмета правознавства до вивчення позитивного права. Л. Петражицький, зокрема, акцентує увагу на "витісненні" історичною школою та практично-догматичною юриспруденцією школи природного права. У кінці XIX ст. школу природного права вважали "застарілою", а видатним досягненням юридичної науки вважали теорію права як "захисного інтересу" Р. Ієрінга. Л. Петражицький критикував цю теорію за її еґотичну спрямованість на забезпечення захисту приватного (матеріального) інтересу, що, на думку вченого, не відповідає меті права. Юридичний позитивізм дослідник називає закоренілими упередженнями.

Цікаво, що головною причиною такого витіснення Л. Петражицький вважав не недоліки та прогалини ("смертні гріхи") теорії природного права, у яких її звинувачували критики, а інтелектуальний і моральний стан суспільств у XIX ст., що призвів "до торжества вульгарного та самовдоволеного матеріалізму, позитивізму, опортунізму, реалізму і т. ін., до звеличування та обожнювання золотого тільця і сильного кулака не тільки в реальному житті та політиці, а й у науці права" (Петражицький, 2011а, с. 37). Іншими словами, школа природного права стала жертвою падіння етичних ідеалів західної правової культури, вона "була продана за кілька срібняків і розіп'ята".

Заради справедливості слід зауважити, що Л. Петражицький, зі свого боку, також долучився до критики природного права як філософсько-метафізичного ідеалістичного вчення. Правознавець не підтримував поглядів на право як на метафізичне й апіорне явище і вважав їх довільним фантазуванням. Ба більше, він констатував, що природно-правове вчення у своєму складі містить різні теоретичні положення про природу права та властивості природного права. Учений зазначав, що "інтуїтивно-правові" погляди авторів трактатів на природне право нерідко переплітаються з "нормативними, принципівими судженнями неправового типу" (мораль, естетика), а також "практичними положеннями і вченнями, які мають відмінну від інтуїтивного права природу". Такими практичними положеннями він вважав питання доцільності, зокрема і "законодавчо-політичні висновки про неефективність діючих законів та уставів з точки зору тих цілей і завдань, які вони повинні задовольняти", а також пропозиції відповідних законодавчих реформ (Петражицький, 2011b, с. 364–365). А втім, попри критику учень природного права, Л. Петражицький загалом зауважував про їхню корисну функцію, що полягає у "сприянні прогресу права і законодавства", на відміну від теорії права Р. Ієрінга. У такому сенсі він вважав природно-правові вчення "сурогатом неіснуючої до цього часу науки політики права", що, на його думку, було природно за "відсутності наукового поняття та

критеріїв для відокремлення його від інших явищ" (Петражицький, 2011b, с. 366).

Наукова теорія природного права. Для віднайдення відповідей на питання про поняття права, його природу, значення, на думку Л. Петражицького, необхідне "відродження природного права" у формі особливої науки політики права – як єдиної загальної науки про ідеал права та метод його дослідження (Петражицький, 2011a, с. 38). Політику права правознавець визначав як етап розвитку знання про право на наукових засадах, як шлях відродження природного права.

У цій частині слід підкреслити, що Л. Петражицький інакше ніж представники школи "відродженого природного права" розумів "відродження" природного права. Насправді, розглядаючи політику права як форму для відродження природного права, учений мав на увазі природничий науковий характер політики права. Він вважав, що розумне законодавство має узгоджуватись із "законами природи" і людської психіки. Л. Петражицький вказував на специфічну природу права, що корениться не у сфері інтелектуального, а у сфері емоційного, імпульсивного" (Петражицький, 2011b, с. 64). Тобто політика права мала б бути такою галуззю науки, що досліджує психологічну природу людини за допомогою емпіричних методів і перевіряє результати такого дослідження на практиці. Тож прихильники неокантіанства й ідеалістичної німецької філософії критикували психологічну теорію та бачення політики права як такі, що не відповідають методології природно-правової школи.

Отже, першою фундаментальною "помилкою", допущеною правознавством на початку XIX ст. та причиною кризи правознавства в кінці XIX – початку XX ст. була повна відмова від досліджень, які б урахували важливий елемент пізнання природи права, як продукту та фактору культури – його мету та кінцеве завдання. До того ж не у метафізично-ідеалістичному, а у суспільно-практичному значенні. виправити її Л. Петражицький пропонував шляхом створення загальної науки політики права як науки про право як воно має бути, яка б звела всі галузі права до єдиного суспільного ідеалу – любові. Любів учений розглядає як ідеал, вище благо, як аксіому практичного розуму та, водночас, як вищу істину, кульмінаційний пункт теоретичного розуму (Петражицький, 2011a, с. 20). Тож політика права, як наука, вивчає властивості права, щоб визначити, яким має бути позитивне право, щоб досягти суспільних цілей, ідеалів.

Науковий метод та статус юриспруденції.

Друга помилка правознавства першої половини XIX ст. полягала, на думку Л. Петражицького, в обмеженні дослідження позитивного права тільки за допомогою історичного та практично-догматичного методів як єдиного можливих у юриспруденції. Фактично, дослідник поставив під сумнів науковий статус юриспруденції та її здатність забезпечити свідомий і розумний розвиток права.

У цій частині варто нагадати, що актуальним питанням серед науковців у кінці XIX – початку XX ст. було питання визначення методу правового міркування та наукового статусу юриспруденції. Основні дискусії точилися в межах трьох напрямків, залежно від погляду на те, існують чи не існують "ексклюзивно-правові" методи міркування. Відповіді на це питання можна класифікувати на основі виокремлених таких умовних груп теорій, за якими:

- метод, який використовують юристи, неможливо ідентифікувати, оскільки власного методу юридична наука не має;

- юристи використовують методи соціології, психології, економіки, лінгвістики, логіки як без їхньої адаптації, так і адаптуючи (змінюючи) до особливостей предмета – характеру права;

- спеціально "правовий" метод міркування існує і він є автономним (Stelmach, & Brožek, 2006, s. 11).

Відповідно до критерію наявності власного "правового методу" науковий статус юриспруденції визначають за трьома напрямками:

- право – не наука, а політика, оскільки предмет юриспруденції мінливий і лежить не так в знанні, як у почутті. З огляду на це існування будь-яких правових методів і науковий характер юриспруденції ставлять під сумнів;

- юриспруденція може мати статус науки, але не завдяки її власній методологічній ідентичності та автономії, а використовуючи методи соціальних, гуманітарних і природничих наук;

- юриспруденція має методологічну автономію та розробляє власні "внутрішні" критерії того, що є наукою. Тож наука права має виробити власну методологію, відмінну від наук формальних (логіки, математики), природничих наук та інших соціальних і гуманітарних наук (Щербина, 2013, с. 9-12).

Зважаючи на поданий поділ, критикована Л. Петражицьким історична школа права належить до третьої групи теорій, оскільки вона обстоювала "повну" методологічну автономію права. Представники цієї школи відкидали апріорну дедуктивну методологію теоретиків природного права та формально-догматичні методи. Натомість вони пропонували емпіричні дослідження права як історичного соціального факту, ґрунтуючись на "позапозитивних ідеях філософії Гегеля та герменевтики Шлеєрмахера (Stelmach, & Brožek, 2006, s. 26). Тож методологію юриспруденції, запропоновану історичною школою права, Л. Петражицький оцінює як помилкову, оскільки вона зводиться до "тенденційного тлумачення джерел права під дією практичних міркувань замість дослідження і визнання історичної правди та безумовного і простого смислу джерел" (Петражицький, 2011a, с. 35).

Що ж до практично-догматичної юриспруденції Р. Ієринга, яка хоч і здійснювала тлумачення та системне оброблення чинного позитивного права для потреб практики та була на той час єдиною науковою і "реалістичною", Л. Петражицький також її критикує, але через те, що вона визнавала боротьбу фактором розвитку права та зводила мету права до "егоїстично-практичного інтересу" і його захисту. Дослідник сприймав погляди Р. Ієринга як цинічний, приземлений, софістичний правовий світогляд, відповідно до якого право визначається силою та інтересом "мудрих людей" для "захисту кишенькових інтересів власників і кредиторів". Натомість наука про право мала би ґрунтуватися на наукових засадах і прагнути до суспільного ідеалу – досягнення суспільної злагоди, "любіві" (Petražyski, 1925).

Отже, Л. Петражицький виявив ті методологічні проблеми юриспруденції, через які неможливо було отримати наукове знання про право як історичний соціальний факт, а вчення про мету права не сприяло розумному розвитку права як фактору морального виховання людини, не приводило до виховання людської душі, до позитивного добра. Ба більше, учений стверджував, що всі теоретичні положення стосовно того, що юристи називають правом, слід вважати ненауковими теоріями (за окремими винятками).

Цікаво зауважити, що такий стан справ є характерним і для сучасної юридичної науки. Адже, до другої

половини ХХ ст. юридична наука розвивалася в напрямі правового позитивізму, а "відроджене природне право" другої половини ХХ ст. зазнало "сильного емоційного занепаду" щодо проблеми справедливості. Постає ситуація усвідомлення слабких сторін позитивного та природного права і необхідності віднайдення теорії "третього шляху", яка б могла подолати обмеження та недоліки обох теорій (Orašek et al., 1997, s. 17–22).

Виправити ці великі помилки правознавства Л. Петражицький вважав можливим "шляхом розвитку психологічної науки про право <...> та створення на основі відповідних психологічних даних науки політики права" (Петражицький, 2011b, с. 364–366) як "єдиної науки, яка б охоплювала єдність ідеалу і методу всі сфери права" (Петражицький, 2011a, с. 38). Отже, учений вказав умови, за яких юриспруденція набудуватиме статусу науки в повному значенні цього слова.

Емпіричне психологічне дослідження права.

Л. Петражицький зауважує, що "якби правознавство дійшло до емпіричного психологічного пізнання права, до психологічного дослідження різноманітних і складних його впливів на індивідуальну та колективну людську психіку, як чинника мотивації поведінки, розвитку та перевиховання характеру людини, то воно б природно мало і наукову політику права, тобто свідоме раціональне використання відповідного наукового світла для людського блага, досягнення бажаних суспільної поведінки та суспільного виховання" (Petražyski, 1925, s. 11). Відповідно, він критикує будь-які спроби конструювання ідеального права незалежно від досвіду та всупереч досвіду. Л. Петражицький стоїть на тому, що дослідження права має бути науково-емпіричним, яким є природниче дослідження. Тобто, щоб дослідити право необхідно дослідити природу людини, а саме її психіку, почуття та емоції.

Наукова психологічна теорія права Л. Петражицького належить до другої групи методологічних теорій, у межах якої юриспруденція може бути визнана наукою. Проте вона потребує природничого психологічного дослідження. Психологічна теорія права дослідника є емпіричним ученням про право як реальний феномен, як "продукт" і, водночас, "фактор" соціально-психологічного життя. Як психічне явище право підлягає законам причинності і його слід вивчати з позиції причинності.

Саме право Л. Петражицький розуміє як психічний чинник суспільного життя, що діє психічно. Відповідно, правові явища не розглядаються ним, як щось зовнішнє, а натомість такими, що містяться у психіці того, хто їх мислить. Як стверджує вчений, "суб'єкти права існують тільки ідеально, уявно, а права є чимось тільки ідеальним" (Petražyski, 1925, s. 16). Тому правові явища можливо досліджувати експериментально як психічні явища у психіці тих, хто робить мисленнєві проєкції на площину обов'язків, прав і норм.

Предмет, мета, завдання, метод і функції політики права як емпіричної науки. Політика права за Л. Петражицьким – це наука, предметом якої є дослідження причинних властивостей права, причинної дії права взагалі та різних його якостей та елементів зокрема. Суть питань, що ставить перед собою політика права, веде до науково обґрунтованого з'ясування тих наслідків, яких слід очікувати у разі впровадження певних правових норм, і до вироблення таких принципів, упровадження яких через національне законодавство і міжнародне право до чинної системи права стало б причиною бажаного результату – панування дієвої любові на рівні всього людства.

Правознавець виходить з того, що право збуджує і гальмує мотиви до різних дій або бездіяльності, тобто має мотиваційний, імпульсний вплив. Право також діє на посилення та розвиток одних рис характеру і послаблення та викорінення інших рис. Іншими словами, право має "виховно-педагогічний" вплив.

Досліджуючи психіку людини та психічні властивості права, завданням політики права як науки є, по-перше, раціональне керування індивідуальною та колективною поведінкою за допомогою правової мотивації, а, по-друге, удосконалення людської психіки, очищення її від злих, антисуспільних схильностей і посилення протилежних, суспільних схильностей.

Остаточною метою політики права є ідеал, досягнення цілковито суспільного характеру, цілковите панування дійсної любові серед людства (Petražyski, 1925, s. 22).

Отже, політика права скерована на прогрес й удосконалення чинного правопорядку, а завдання політики права полягає "у науково обґрунтованому передбачуванні наслідків, які слід очікувати у випадку впровадження певних правових приписів, а також у розробленні таких положень, упровадження яких у систему чинного права через законодавчу діяльність (або іншим шляхом, наприклад, у міжнародній діяльності) виявилось б причиною певних бажаних результатів" (Petražyski, 1925).

Л. Петражицький був переконаний, що право через вплив на психіку змінює людську поведінку не лише в конкретному випадку, а загалом виховує в людині правильний, добрий характер. До такого висновку він приходить, аналізуючи історію правових систем, відмічаючи, що у примітивних давніх суспільствах право було суворе, а покарання жорстокими. Проте з розвитком змінювався характер людини, тому право пізніших періодів вимагає суспільно розумної поведінки, оскільки діє на вищі сторони людського характеру.

Унаслідок такого історичного аналізу, правознавець резюмує, що розвиток психіки народу рухається в бік суспільного блага, характер суспільства змінюється на краще і таким соціальним чином змінюється й саме право.

Теоретичною підставою для науки політики права Л. Петражицький визначав загальні психологічні знання мотиваційних факторів і процесів людської поведінки та розвитку людського характеру (предмет науки психології), а також спеціальне вчення про природу та причинності властивості права, особливо вчення про правову мотивацію та правову педагогіку (предмет науки політики права).

Основним методом політики права як науки правознавець визначив психологічну дедукцію. Під нею він розумів виведення висновків із психологічних засновків щодо мотиваційно-психологічних передумов і педагогічних наслідків, які необхідно отримати внаслідок дії принципів та інститутів права, або щодо тих законодавчих засобів, які здатні викликати певні бажані мотиваційні та виховні психічні ефекти (Petražyski, 1925, s. 24). Метод психологічної дедукції полягає у силогізмі. Змістовно його великий засновок формує теорія психологічної науки – загальні знання про психологічні особливості людини і групи (істини, постулати, поняття, узагальнені емпіричні дані). Малий засновок утворює право як психологічний фактор, тобто смислове висловлювання, що має спонукальний інтенційний вплив норми на психіку людини. Висновком є твердження про заплановано-очікувану поведінку людини в суспільстві, у якій реалізується мета права – суспільна злагода, мир і солідарність.

Щодо функції політики права Л. Петражицький зауважував, що вона покликана "свідомо і розумно впливати на розвиток права, формувати міцні керівні принципи та

школу відповідного правильного мислення для законодавця" (Петражицький, 2011а, с. 20). Іншими словами, політика права як наука здійснює такі функції: гносеологічну (шляхом формування школи правового мислення), методологічну (здійснюючи наукове обґрунтування діяльності законодавця) та практичну – сприяючи створенню "розумного й ефективного" законодавства, формуванню соціального та викоріненню антисуспільного типу поведінки людини, соціальної групи.

Дискусія і висновки

Отже, Л. Петражицький здійснив вагомий внесок у розвиток юриспруденції як науки, розширив її предмет і методологію, використовуючи метод психологічної дедукції, виокремив її "теоретичний" і "практичний" аспекти. Він обґрунтував емпіричну теорію права як психологічного явища та політику права як науку про суспільний ідеал і метод права. Наука політики права є необхідною складовою системи повного наукового знання про право, у якій право становить цілісність.

Л. Петражицький обґрунтував необхідність створення науки політики права як "практичної дисципліни", предметом якої є право як засіб досягнення суспільних ідеалів культури, а також розвиток права та методологія правильного правового міркування. Політика права формує основи для критики чинного права (законодавства) і його розвитку в напрямку досягнення ідеалу культури. Політика права в сучасній системі класифікації юридичних наук є спеціально-прикладною, оскільки використовує метод психологічної науки для дослідження психічного впливу права на людину та групи людей, однак предметом є саме право і досягнення цієї науки слугують розв'язанню проблем законотворчості та юриспруденції.

Зважаючи на науковий інтерес до ідей Л. Петражицького, на сучасний розвиток теорії права, психології та соціології, на нашу думку, актуальність науки політики права залишається значною. Це може бути галузь юридичної науки, що ґрунтується на засадах науковості, досягненнях сучасної психологічної науки, та використовує емпіричні методи. У межах політики права, останнє розглядаються як психологічний чинник, що впливає на поведінку індивіда та колективу, викликає зміну людського характеру в бік гуманності та соціальності. Досліджуючи властивості права та людської психіки, політика права покликана на раціональних засадах здійснювати виховний і педагогічний вплив на людину та суспільство і рекомендувати законодавцю ухвалення ефективних норм права для досягнення загального суспільного блага, особливо коли йдеться про впровадження європейських стандартів і правил у правову систему України. Тобто політику права маємо розглядати як наукову основу для здійснення окремого виду діяльності держави – правової політики, забезпечуючи їй якість "свідомої і розумної". Крім того, політика права як емпірична наука здатна сприяти врегулюванню предметної кризи сучасної загальнотеоретичної юридичної науки, як галузі знань, що реалізує критерії наукового дослідження (передусім емпіричний метод) у сфері гуманітарного знання. І це, безумовно, потребує подальших досліджень.

Внесок авторів: Вікторія Середюк – концептуалізація, формальний аналіз, методологія, валідація даних, написання (оригінальна чернетка), написання початкового варіанта (чернетки) статті, написання (перегляд і редагування); Світлана Дудар – концептуалізація, формальний аналіз, методологія, валідація даних, написання (оригінальна чернетка), написання

початкового варіанта (чернетки) статті, написання (перегляд і редагування).

Список використаних джерел

- Корчевна, Л. О. (2014). Співвідношення моралі і права в ученні Льва Петражицького. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*, 2, 16–22.
- Мережко, О. О. (2016). *Психологічна школа права Л. Й. Петражицького: витоки, зміст, вплив*. Фенікс.
- Павлова, Т. С. (2015). Філософські підстави розділення права на види у концепції Л. Петражицького. *Гілея: науковий вісник*, 101, 231–234.
- Панкевич, І. М. (2019). Вчення Леона Петражицького в сучасній Україні: доктринальний вплив на теорію права та конституційне право. *Публічне право*, 4, 144–152.
- Петражицький, Л. Й. (2011а). *Вибрані праці* (Кн. 1). (І. Гриценко, Ред.; І. Гриценко, & В. Короткий, Уклад.). Либідь.
- Петражицький, Л. Й. (2011б). *Вибрані праці* (Кн. 2). (І. Гриценко, Ред.; І. Гриценко, & В. Короткий, Уклад.). Либідь.
- Титов, В. Д. (2014). Логіко-філософські погляди Л. Петражицького. *Філософські обрії*, 31, 118–128.
- Шамбура, Д. В. (2018). Психологічна теорія права Л. Й. Петражицького та її вплив на формування концепції неофіційного права. *Актуальні проблеми держави і права*, 81, 173–183.
- Щербина, О. (2013). *Логіка і юридична аргументація*. ВПК "Київський університет".
- Kostytsky, W. W. (2018). Dziedzictwo prawne Leona Petrażyckiego w nowoczesnej doktrynie prawnej Ukrainy. *Studia Iuridica*, 74, 163–184.
- Opalek, K., Gołowska, I., Sarkowicz, R., & Stelmach, J. (1997). *Studia z teorii i filozofii prawa*. Wydaw. UJ.
- Petrażycki, L. (1892). *Die Fruchtverteilung beim Wechsel der Nutzungsberechtigten: vom Standpunkt des positiven Rechts und der Gesetzgebung: drei civilrechtliche Abhandlungen*. Verl. H. W. Müller.
- Petrażycki, L. (1893). *Die Lehre vom Einkommen: vom Standpunkt des gemeinen Civilrechtes unter Berücksichtigung des Entwurfs eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*. Verl. H. M. Müller.
- Petrażycki, L. (1925). *O ideale społecznym i odrodzeniu prawa natury*. Warszawa.
- Stelmach, J. & Brożek, B. (2006). *Metody prawnicze*. Wolters Kluwer Polska.

References

- Korchevna, L. O. (2014). Correlation of morality and law in the teachings of Lev Petrażytskyi. *Bulletin of the Southern Regional Center of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 2, 16–22 [in Ukrainian].
- Kostytsky, W. W. (2018). Dziedzictwo prawne Leona Petrażyckiego w Nowoczesnej Doktrynie prawnej Ukrainy. *Studia Iuridica*, 74, 163–184.
- Merezhko, O. (2016). *Psychological school of law of L. Y. Petrażytskyi: origins, content, influence*. Feniks [in Ukrainian].
- Opalek, K., Gołowska, I., Sarkowicz, R., & Stelmach, J. (1997). *Studia z teorii i filozofii Prawa*. Wydaw. UJ.
- Pankevych, I., & Semkiv, V. (2019). The teachings of Leon Petrażytskyi in modern Ukraine: doctrinal influence on the theory of law and constitutional law. *Public law*, (36), 144–152 [in Ukrainian].
- Pavlova, T. S. (2015). Philosophical grounds of dividing the right into species in the concept of L. Petrażytskyi. *Hileia: Scientific bulletin*, 101, 231–234 [in Ukrainian].
- Petrażytskyi, L. I. (2011a). *Selected works* (Book 1). (I. Hrytsenko, Ed.; I. Hrytsenko & V. Korotky, Compiler). Lybid [in Ukrainian].
- Petrażytskyi, L. I. (2011b). *Selected works* (Book 2). (I. Hrytsenko, Ed.; I. Hrytsenko & V. Korotky, Compiler). Lybid [in Ukrainian].
- Petrażycki, L. (1892). *Die Fruchtverteilung beim Wechsel der Nutzungsberechtigten: vom Standpunkt des positiven Rechts und der Gesetzgebung: drei civilrechtliche Abhandlungen*. Verl. H. W. Müller.
- Petrażycki, L. (1893). *Die Lehre vom Einkommen: vom Standpunkt des gemeinen Civilrechtes unter Berücksichtigung des Entwurfs eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*. Verl. H. M. Müller.
- Petrażycki, L. (1925). *O ideale społecznym i odrodzeniu prawa natury*. Warszawa.
- Shchambura, D. V. (2018). L. Y. Petrażytskyi's psychological theory of law and its influence on the formation of the concept of unofficial law. *Actual problems of the state and law*, 81, 173–183 [in Ukrainian].
- Shcherbyna, O. Yu. (2013). *Logic and legal reasoning*. Publishing and Printing Center "Kyiv University" [in Ukrainian].
- Stelmach, J. & Brożek, B. (2006). *Metody prawnicze*. Wolters Kluwer Polska.
- Tytov, V. D. (2014). Logical and philosophical views of L. Petrażytskyi. *Philosophical Horizons*, 31, 118–128 [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 01.10.23
Прорецензовано / Revised: 24.10.23
Схвалено до друку / Accepted: 11.11.23

Viktoria SEREDIUK, PhD (Law), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0001-6456-8701
e-mail: serediuk@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Svitlana DUDAR, PhD (Law), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0009-0009-6902-766X
e-mail: s.dudar@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

LEGAL POLICY ACCORDING TO L. PETRAZHITSKY'S DOCTRINE AS AN EMPIRICAL SCIENCE

Background. *The article introduces the study of the concept, subject, method, function and purpose of legal policy as an empirical psychological science of law according to L. Petrazhitzky's doctrine. In the course of the study, an analysis of L. Petrazhitzky's scientific research was carried out. The description of the reasons for the emergence of this science and the determination of its methodological potential for modern jurisprudence were highlighted. The object of the study is the theory of law of L. Petrazhitzky as a theory-method that substantiates the empirical scientific branch of knowledge – the politics of law.*

Methods. *The historical-comparative method, theoretical methods of formalization and idealization, and logical methods were used to reveal the subject.*

Results. *The article presents the idea that the state of jurisprudence at the beginning of the 20th century was similar to the current state of jurisprudence due to the presence of crises in it. Currently, there is a crisis in the subject of the general theory of law and its status in connection with the return of Ukrainian jurisprudence to the bosom of the Western European legal tradition and culture. It is shown that L. Petrazhitzky pointed to the crisis of jurisprudence at the beginning of the 20th century, which was unable to consciously and intelligently influence the development of law and its social role. As a result of attempts to solve this crisis, the scientist began to develop a new legal science and policy of law. It has been analyzed that this is a science, the subject of which is law as a mental phenomenon factor, which, due to its influence on the human psyche, determines its behavior. Thanks to the study of the causal properties of law, the causal effect of law in general, and its various signs and institutions in relation to the human psyche, the policy of law is capable of scientifically substantiating all the consequences that the implementation of normative legal acts or principles of international law can lead to. L. Petrazhitzky proved the need to create a science of law policy as a 'practical discipline', where the focus is on the law as a tool of achieving social ideals – social harmony and solidarity, as well as the development of law and the methodology of correct legal reasoning. The policy of law forms the basis for criticism of the current law (legislation) and its development in the direction of achieving needed social results. Authors suggest that the policy of law in the modern system of classification of legal sciences seems to be a specially applied discipline, because it uses the method of psychological science to study the mental impact of the right on a person and groups of people, however, the subject is the law and the achievements of this science serve to solve the problems of lawmaking and jurisprudence.*

Conclusions. *At the same time, taking into account the incompleteness of L. Petrazhitzky's theory, and therefore its openness to further development, the authors indicate its relevance for modern science and the prospect of further development of the branches of jurisprudence as a legal science based on the principles of scientificity, the achievements of psychological science, and uses the empirical methods, taking into account the ideas of L. Petrazhitzky.*

Keywords: *Crisis of the subject of legal theory, psychological theory of law, psychological deduction, the concept of law as a mental phenomenon, empirical methods of law research, scientific principles of law development, improvement of legislation and public order.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.